Toelichting

Waarom de EDI-Wallet geen goed idee is, burgers er niet aan mee zouden moeten doen, en harde garanties nodig zijn om ervoor te zorgen dat we vrij blijven om te leven zonder een digitale identiteit.

De regering bereidt de invoering voor van een ‘digitale identiteit’. In 2026 of uiterlijk 2027 krijgt iedere Nederlandse burger van de overheid een ‘digitale wallet’ (European Digital Identity Wallet of EDI-Wallet) aangeboden, waarin deze ‘digitale identiteit’ kan worden vastgelegd. Dit is een uitvloeisel van een Europese wet die in 2024 van kracht werd, de eIDAS 2.0 Verordening.

In de EDI-Wallet – die bestaat uit een app op een smartphone – kunnen persoonlijke gegevens van de burger worden opgeslagen. Het betreft een breed scala aan gegevens. In documentatie van de Europese Commissie en de Nederlandse overheid worden bijvoorbeeld genoemd: paspoortgegevens, biometrische identificatiegegevens, genetische data, rijbewijs, diploma’s en certificaten, beroepskwalificaties, arbeidsverleden, banksaldo, kredietwaardigheid, inkomens- en werkgeversverklaringen, belastinggegevens, pensioenen en uitkeringen, medische gegevens, vaccinaties, reisdocumenten, reisgeschiedenis, abonnementen waaronder OV-abonnementen, bezittingen waaronder vastgoed, contractuele relaties (bijvoorbeeld met energiebedrijf, drinkwaterbedrijf, post, telecomprovider, woningcorporatie, verhuurder), koopgedrag, toegangskaarten, klantenkaarten.

De bedoeling is dat de betreffende gegevens beschikbaar worden gesteld door ‘bevoegde organisaties’ (overheidsinstanties of particuliere organisaties die door de overheid zijn erkend). Ze kunnen niet door de gebruiker worden gewijzigd. De overheid zal zelf een EDI-Wallet uitgeven, maar ook particuliere partijen (denk aan Google, Apple en dergelijke) mogen EDI-Wallets op de markt brengen, mits ze voldoen aan de open-source standaarden die door de overheid worden vastgesteld.

De overheid stelt dat de data die in de Wallet staan dusdanig zullen zijn beveiligd dat alleen de gebruiker er toegang toe kan krijgen en dat de gebruiker zelf kan bepalen welke data hij deelt met externe partijen. Hierdoor zou maximale veiligheid en privacy worden gegarandeerd. In de EIDAS 2.0 verordening is tevens vastgelegd dat gebruik van de EDI-Wallet vrijwillig zal blijven en dat ‘toegang tot publieke en particuliere diensten en de arbeidsmarkt niet mag worden beperkt voor natuurlijke en rechtspersonen die geen gebruik maken van een EDI Wallet’.

Niettegenstaande deze tegemoetkomingen, hebben wij grote bezwaren tegen de invoering van de digitale identiteit/EDI-Wallet. Wij beschouwen de Wallet als een cruciale stap in de richting van meer digitale controle en een gedigitaliseerde, geanonimiseerde samenleving waarin de menselijke factor steeds meer naar de achtergrond verdwijnt. Onze bezwaren zijn gebaseerd op de volgende overwegingen:

- In de EDI-Wallet worden alle mogelijke data van en over een persoon bij elkaar gebracht op één plek. Dat brengt diverse risico’s met zich mee. Geen enkel digitaal systeem is geheel veilig: er is altijd kans dat de data worden gehackt door kwaadwillende partijen, of dat de (o.a. Amerikaanse) aanbieders van de Wallets zich toegang verschaffen tot de data, bijvoorbeeld door het inbouwen van ‘achterdeurtjes’. Daar komt bij dat de infrastructuur die zich zal ontwikkelen rondom de Wallet zal leiden tot digitale sporen die met AI waarschijnlijk makkelijk herleidbaar zijn tot de gebruiker.

- De EDI-Wallet zal het nog eenvoudiger maken voor de overheid om data van de gebruiker te koppelen. Hoewel er geen ‘centrale database’ komt waarin data worden opgeslagen, is er wel sprake van ‘centraal identiteitsbeheer’: alle data worden gekoppeld aan het BSN-nummer van de gebruiker en zijn dus makkelijk samen te voegen. Hoewel er wettelijke beperkingen zijn aan de koppeling van data is in het verleden gebleken, zoals bij de Toeslagenaffaire en het gebruik van het Risico Analyse Model van de Belastingdienst, dat misbruik altijd op de loer ligt.

Toelichting

De bezwaren tegen de digitale identiteit / EDI-Wallet

- Hoewel de belofte is dat alleen de gebruiker over zijn/haar data beschikt, is niet uit te sluiten dat de overheid alsnog toegang zal afdwingen tot de Wallet als zij dit om wat voor reden dan ook nodig of wenselijk acht, bijvoorbeeld vanwege een vermeende ‘noodtoestand’. Dat risico beperkt zich niet tot de Nederlandse overheid. Aangezien de Wallet internationaal zal worden uitgerold en geharmoniseerd, zullen ook buitenlandse mogendheden en internationale instellingen via de Wallet makkelijker controle of dwang kunnen gaan uitoefenen ten opzichte van burgers.

- Het is zeer waarschijnlijk dat de Wallet, nadat hij is ingevoerd, voor steeds meer doeleinden zal worden ingezet (dit heet met een technische term ‘function creep’). De Wallet is een ‘attestatie-mechanisme’, een manier voor burgers om aan te tonen dat zij aan bepaalde voorwaarden voldoen. Het ligt voor de hand dat er steeds meer nieuwe toepassingen zullen bijkomen voor de Wallet, waardoor burgers door steeds meer ‘poortjes’ moeten gaan die voorheen niet bestonden. Bijvoorbeeld: bij het boeken van een reis word je gevraagd je vaccinatiestatus mee te leveren. Dit is bij het BSN-nummer ook gebeurd. Daarvan is bij de introductie door de regering de harde belofte gedaan dat het alleen zou worden gebruikt voor belastingen, inkomens en uitkeringen en bijvoorbeeld niet in de zorg, wat uiteindelijk toch gebeurde.

- Mede door de verwachten ‘function creep’, zal de Wallet ertoe bijdragen dat menselijke relaties in de samenleving (nog verder) verschuiven van “vertrouwen tenzij” naar “bewijs eerst voor je verder kunt”. Een reële mogelijkheid daarbij is dat de overheid van particuliere partijen gaat eisen dat ze met behulp van de Wallet allerlei overheidsmaatregelen gaan handhaven, zoals in coronatijd ook is gebeurd.

- Het begrip ‘digitale identiteit’ behelst meer dan een simpel identificatie-mechanisme. In een toelichting bij de eIDAS 2.0 Verordening definieert de EU de digitale identiteit als ‘de digitale representatie van een natuurlijke of rechtspersoon’. Dit suggereert dat de EDI-Wallet zich kan ontwikkelen tot een complete digitale ‘kloon’ van een persoon. Als straks iedereen voorzien is van zo’n digitale dubbelganger, zal het voor de overheid verleidelijker worden om – zeker in combinatie met AI - nog meer dan nu te gaan besturen via digitale middelen. Hierdoor zal de kwetsbaarheid van de burger ten opzichte van het overheidsapparaat worden vergroot. Bij de Toeslagenaffaire en de inzet van de QR-code in coronatijd hebben we gezien hoe dergelijke digitale controle kan ontsporen.

- Last but not least: nut en noodzaak van de digitale identiteit/EDI-Wallet zijn in het geheel niet aangetoond. De Wallet zou moeten leiden tot een ‘efficiëntere’ overheid, maar de uitwisseling van data tussen de officiële data-verstrekkers, burgers en externe partijen die om attestaties vragen, zou evengoed tot Kafkaeske toestanden kunnen leiden, temeer daar gebruikers zelf niet in staat zijn om data te wijzigen en eventuele fouten te herstellen. Diefstal of verlies van de Wallet kan tot aanzienlijke complicaties leiden voor de gebruiker. Voorstanders van de Wallet voeren aan dat hij een einde zou maken aan de situatie dat digitale data op dit moment ‘overal rondslingeren’, maar de Wallet lost dit probleem niet op, want de decentrale databases blijven bestaan. Het enige effect is dat er nog een digitaal identificatie- en controlemiddel bij komt. Het middel lijkt een stuk gevaarlijker dan de kwaal.

Toelichting

Op grond van deze bezwaren roepen wij allereerst iedereen op om niet mee te doen aan de EDI-Wallet.

De introductie van de Wallet kan waarschijnlijk niet meer worden teruggedraaid, maar het project kan mislukken als mensen massaal weigeren om eraan mee te doen. Hoe meer burgers een digitale identiteit gebruiken, hoe makkelijker het wordt voor bestuurders en bedrijven om ons te manipuleren en controleren. Als je niet meedoet, bescherm je jezelf tegen misbruik van jouw gegevens, en help je mee om ervoor te zorgen dat overheid en bedrijfsleven ons als mensen blijven behandelen in plaats van als nummertjes in een database.

De vraag is of ‘niet meedoen’ genoeg is om de opmars van de EDI-Wallet te stoppen. De Wallet is officieel niet verplicht, maar als mensen in de praktijk grote nadelen gaan ondervinden van het niet-hebben van een Wallet zal van een echte vrije keuze al snel geen sprake meer zijn. Dit gevaar is niet denkbeeldig. Mede doordat de overheid Big Tech bedrijven nadrukkelijk betrekt bij de ontwikkeling en uitrol van de EDI-Wallet, kan snel een situatie ontstaan waarbij ‘niet meedoen’ in de praktijk lastig wordt. De bepaling die in de EIDAS 2.0 verordening is opgenomen (artikel 5, lid 15), waarin wordt gesteld dat gebruik van de Wallet vrijwillig blijft en dat ‘toegang tot diensten’ niet mag worden ‘beperkt’, is uiterst summier. De verordening geeft geen concrete voorbeelden en legt niet uit wat ‘beperken’ betekent.

Wij vinden daarom dat er in de Nederlandse wet extra bescherming moet komen tegen het gevaar van discriminatie van mensen die geen digitale identiteit wensen aan te nemen.

Met dit doel hebben wij bovenstaande Verklaring opgesteld en online gepubliceerd. Wij roepen iedereen op om de Verklaring te ondertekenen. We zullen de tekst tevens onder de aandacht brengen van al onze volksvertegenwoordigers en er bij hen op aandringen om ervoor te zorgen dat de Verklaring en de bepalingen die hierin staan in de wet worden opgenomen.

10 september 2026

Initiatiefnemers

Vincent Adolfse, fotograaf
Karel Beckman, journalist
Maartje van den Berg, burgerjournalist
Erik Esmeijer, econometrist en AI-expert
Wesley Feijth, ondernemer
Maarten Fornerod, celbioloog
Elze van Hamelen, auteur
Ronald Meester, wiskundige
Ad Nuis, fotograaf en journalist
Evelien Peters, internist-endocrinoloog
Frank Stadermann, oud-advocaat
Pieter Stuurman, auteur
Jacob van der Veer, jurist